

Kartleggingsprøve i lesing 3. trinn

Veiledning til lærere 2015

«Formålet med kartleggingsprøver er å avdekke hvikle elever som trenger ekstra oppfølging i ferdigheter og fag.»

Innhold

1 OM PRØVEN.....	3
Bekymringsgrense.....	3
Hva måler kartleggingsprøven i lesing for 3. trinn?	5
Delprøvene i kartleggingsprøven i lesing for 3. trinn	6
Å lese ord	7
Å stave ord	7
Å forstå ord – del 1	8
Å lese er å forstå – del 1	8
Å forstå ord – del 2	9
Å lese er å forstå – del 2	9
Hvordan bruke resultatene som grunnlag for videre læring?	10
2 FØR PRØVEN	12
Informasjon til foreldrene	12
Informasjon til elevene	12
3 UNDER GJENNOMFØRINGEN	12
Observasjon av elevene	13
4 ETTER PRØVEN.....	14
Oppfølging av elever under bekymringsgrensen.....	14
Videre kartlegging og tiltak	15
Å lese ord	16
Å stave ord	17
Å forstå ord	18
Å lese er å forstå	19
Oppfølging av resultatene i lærerteamet.....	21
Skoleleders ansvar	22
Tips til informasjon og aktuelle ressurser.....	23

1 OM PRØVEN

Denne veiledningen er skrevet for deg som har elever som skal gjennomføre kartleggingsprøve i lesing på 3. trinn. Veiledningen inneholder råd og informasjon om hva som bør gjøres før, under og etter prøvegjennomføringen. Siste del av veiledningen, som handler om hva som bør gjøres etter gjennomføringen av prøven, sier noe om hvordan resultatene kan brukes til videre oppfølging. Du kan lese mer om prøven på Utdanningsdirektoratets nettsider (www.udir.no).

OM KARTLEGGINGSPRØVER

Hva er formålet med prøven?

Kartleggingsprøver skal avdekke om det er elever som ikke har tilegnet seg nødvendige ferdigheter i begynneropplæringen. Resultatene fra prøven skal hjelpe lærerne og skoleledelsen med å identifisere elever som ligger under en bekymringsgrense, og som trenger ekstra oppfølging. Informasjonen fra prøvene må ses i sammenheng med annen informasjon om eleven som skolen har tilgang til. Dersom prøveresultatene til en elev viser at eleven har manglende begrepsforståelse og/eller ferdigheter, kan det være behov for videre kartlegging før eleven får ekstra oppfølging.

Hva måler kartleggingsprøver?

Kartleggingsprøver undersøker om det er enkeltelever som trenger ekstra oppfølging og tilrettelegging i opplæringen. Prøven består av mange lette oppgaver og gir derfor lite informasjon om de elevene som får til alle eller nesten alle oppgavene. Det eneste vi kan si om de elevene som får til mye eller alt på prøven, er at de har et godt nok grunnlag for videre læring, men vi vet lite om hvor mye de egentlig kan. På denne måten skiller kartleggingsprøver seg fra nasjonale prøver, som også inneholder vanskelige oppgaver og gir informasjon om elever på alle nivåer.

Må alle elever ta prøven?

Alle elever på 3. trinn skal gjennomføre prøven. Elever som er syke på prøvedagen, eller som har annet fravær, skal få mulighet til å ta prøven på et annet tidspunkt. Informasjon om fritak er beskrevet nærmere i *Retningslinjer for gjennomføring*.

Kan elever få tilrettelegging?

Skolen har ansvaret for at elever som trenger særskilt tilrettelegging, også kan gjennomføre kartleggingsprøven. Tilrettelegging kan for eksempel være gjennomføring i liten gruppe, gjennomføring alene eller med flere innlagte pauser. Skolen kan ikke lage egne ordninger som kan påvirke elevresultatene, som for eksempel bruk av hjelpemidler eller utvidet tid per side. Skoleleder må vurdere den enkelte elevs behov for spesiell tilrettelegging.

Hvem har ansvaret for gjennomføringen av kartleggingsprøver?

Skoleleder har det overordnede ansvaret for å legge til rette for at alle elever deltar på gjennomføringen.

Bekymringsgrense

Formålet med kartleggingsprøven er å identifisere elever som trenger ekstra oppfølging når det gjelder å utvikle grunnleggende ferdigheter i lesing. Bekymringsgrensen beregnes ved å sammenligne resultatene fra et representativt utvalg av elever ved første gjennomføring av prøven. Grensen bestemmes ved at de svakeste 20 prosentene av elevene på landsbasis har like mange eller færre poeng enn bekymringsgrensen. Bekymringsgrensene er publiserte på udir.no.

Det kan være svært ulikt hvilke utfordringer elever som ligger under bekymringsgrensen har. Derfor må resultatene til den enkelte elev ses i sammenheng med annen informasjon om eleven for å kunne treffe beslutninger om videre arbeid. Foreldrene til elever som trenger ekstra oppfølging, skal informeres om resultatene fra prøven og få råd om veien videre. Slik at de kan støtte opp om eget barns utvikling av grunnleggende ferdigheter i lesing.

De aller fleste elever som identifiseres av kartleggingsprøven, vil kunne følges opp innenfor rammen av tilpasset opplæring. Det vil imidlertid være noen få elever som bør utredes videre med tanke på behov for spesialundervisning.

Bekymringsgrensen er ikke en absolutt grense. Noen elever som skårer like over bekymringsgrensen, vil også trenge ekstra oppfølging. I tillegg kan læreren oppleve at en elev skårer under eller like ved bekymringsgrensen, samtidig som tidligere observasjoner av eleven tyder på noe annet. Det er viktig å støtte seg til annen informasjon en har om elevene i den videre oppfølgingen.

Husk:

- ✓ Formålet med prøven er å finne ut om det er enkeltelever som trenger ekstra oppfølging.
- ✓ Elever under bekymringsgrensen skal følges opp videre.
- ✓ Du må informere foreldrene om resultatene på kartleggingsprøven hvis det viser seg at eleven er under bekymringsgrensen og dermed trenger ekstra oppfølging.
- ✓ Også enkelte elever som skårer like over bekymringsgrensen, kan trenge videre oppfølging.
- ✓ Resultatene til en elev må ses i sammenheng med annen informasjon om eleven.

Hva måler kartleggingsprøven i lesing for 3. trinn?

Kartleggingsprøvene i lesing tar utgangspunkt i beskrivelsen av lesing som grunnleggende ferdighet i Læreplanverket for Kunnskapsløftet – 06 (LK 06) og kompetansemål i norsk i LK 06.

Kartleggingsprøvene i lesing fra 1. til 3. trinn gjenspeiler en forventet progresjon i utviklingen av leseferdighet: fra språklig bevissthet, via bokstavkunnskap og ordlesing til å kunne lese ulike typer tekster med sammenheng og forståelse. Det er imidlertid viktig å huske at disse ferdighetene i praksis vil kunne utvikle seg parallelt, for eksempel vil en elev lese/stave ord på ulike måter, alt etter hvor kjent et ord er.

Språklig bevissthet

Før barn lærer å lese, er de mest opptatt av innhold og mening når de bruker språket. For å lære å lese må barn i større grad rette oppmerksomheten mot språkets form og struktur. Et velkjent eksempel på dette er barnet som forstår at ordet lokomotiv er lengre enn ordet tog, selv om objektet tog er lengre enn objektet lokomotiv. For å knekke den alfabetiske koden må eleven bli oppmerksom på at talte ord er bygget opp av talelyder. Å leke med språket, for eksempel ved å "smake" på rare ord og rime, vil fremme denne innsikten. Når eleven kan identifisere (og bytte om på) de enkelte lydene i et talt ord, sier vi at han/hun er fonemisk bevisst.

Sikker bokstavkunnskap

Sikker eller funksjonell bokstavkunnskap innebærer at eleven raskt og effektivt kan koble bokstaver til bokstavlyder og motsatt (kunnskapen er automatisert). Eleven forstår at hver bokstav i prinsippet representerer en lyd i talespråket. Å forstå sammenhengen mellom lyder i talespråket og bokstaver i skriftspråket er en *kritisk faktor* for å lære seg et alfabetisk skriftspråk.

Lese og stave ord

Man kan bruke ulike strategier for å lese og stave ord. Å *lese fonologisk* innebærer å oversette bokstavene til lyder og trekke disse sammen til et ord som vi kan kjenne igjen (leseren kan **høre** hvilket ord lydmønstret ligner på). Å kunne lese fonologisk er et godt grunnlag for å lære å lese ortografisk. Å *lese ortografisk* innebærer å kjenne igjen større enheter som stavelser, stavemønstre og hele ord (leseren kan **se** hvilket ord bokstavmønstret forestiller). Ortografisk ordlesing er en forutsetning for å kunne oppnå gode leseferdigheter.

Mange elever med lese- og skrivevansker oppnår etter hvert akseptabel ordlesingferdighet. Noen har imidlertid vedvarende vansker med å *stave* ord rett. En staveprøve gir informasjon om hvorvidt eleven kan analysere seg fram til lydene i talte ord, og om eleven kan stave ord med uregelrett stavemåte. Av den grunn inneholder kartleggingsprøven i leseferdighet også en staveprøve.

Å *stave fonologisk* innebærer å dele et talt ord inn i lyder, omkode lydene til bokstaver og skrive bokstavene slik at de danner et ord. Å *stave ortografisk* innebærer at eleven skriver hele ord eller stavemønstre rett, selv om de har en uregelrett stavemåte. Å stave ortografisk er en forutsetning for å oppnå gode staveferdigheter.

Elevene trenger å mestre både fonologisk og ortografisk ordlesing og staving. De to måtene å lese/stave ord på brukes til ulike formål, alt etter hvor kjent et ord er for den som skal lese eller skrive. Dersom ordet er ukjent eller sjeldent, vil eleven ofte bruke en fonologisk strategi. Kjente ord leses og staves ortografisk.

Å lese er å forstå

Målet med leseopplæringen er at elevene skal kunne lese tekster for å oppleve og for å lære fag. I læreplanverkets beskrivelse av lesing som grunnleggende ferdighet på tvers av fag er det elevenes leseforståelse som står i fokus. Det er flere faktorer som påvirker hvor godt vi forstår det vi leser. Ordlesingsferdighet, ordkunnskap, bakgrunnskunnskap om emnet, lesestrategier og motivasjon er alle faktorer som påvirker leseforståelsen.

Hos de yngste elevene vil ofte usikker ordlesing begrense leseforståelsen. Etter hvert vil elevene i større grad lese ord raskt og sikkert, samtidig som tekstene blir vanskeligere. Da vil andre faktorer, som for eksempel ordkunnskap og lesestrategier, gradvis spille en større rolle for elevenes leseforståelse.

Bruk av prøvene:

Kartleggingsprøven i lesing for 1. trinn fokuserer i hovedsak på ferdigheter som *ligger til grunn* for å kunne lese og skrive, som bokstav-/lydkunnskap. Kartleggingsprøven i lesing for 2. trinn har fokus på å lese ord, enkle setninger og tekst. Prøven på 3. trinn stiller større krav til leseforståelse, da tekstene er lengre og mer komplekse. Dersom du mener at enkelte elever ikke er klare for å lese tekstene som presenteres på dette trinnet, anbefales det å bruke kartleggingsprøven for 2. trinn. Hvis eleven strever med grunnleggende bokstav-/lydkunnskap, anbefales det å bruke kartleggingsprøven for 1. trinn.

Delprøvene i kartleggingsprøven i lesing for 3. trinn

Kartleggingsprøven i lesing for 3. trinn består av fire delprøver. Delprøvene kartlegger skriftspråklige ferdigheter som elever i risikosonen for å utvikle lese- og skrivevansker ofte strever med, som å lese og stave ord samt forståelse av ord, setninger og tekst.

Det er viktig at du har gjort deg kjent med innholdet i prøven i god tid før selve prøvedagen. For å få størst mulig utbytte av beskrivelsen av delprøvene anbefales det å ha et eksemplar av prøven tilgjengelig mens du leser, slik at du kan bli godt kjent med oppgavene.

Kartleggingsprøven i lesing for 3. trinn er bygget opp på følgende måte:

- Å lese ord
- Å stave ord
- Å forstå ord – del 1
- Å lese er å forstå – del 1
- Å forstå ord – del 2
- Å lese er å forstå – del 2

Merk at de to delene i Å forstå ord: Synonymer og Ord i setning skal vurderes samlet, slik at de gir ett mål på ordkunnskap. Det samme gjelder de to delene knyttet til Å lese er å

forstå: Lese fortelling og Lese faktatekst, som samlet skal gi ett mål på elevens leseforståelse.

Å lese ord

Hva: Delprøven kartlegger elevenes ordlesingsferdighet i form av en ordkjedeprøve.

Hvordan: Eleven skal identifisere hvilke fire ord som inngår i en bokstavsekvens ved å sette strek mellom ordene, for eksempel "påfemslåost" – på|fem|slå|ost. Elevene arbeider selvstendig og får fem minutter på oppgavene.

Hvorfor: Delprøven vil kunne indikere om eleven leser ortografisk. Å lese ortografisk er grunnleggende for å lese tekster av ulike typer med sammenheng og forståelse (jf. læreplanmål for 4. trinn).

Utfordringer: Delprøven stiller krav til at stavemåten til ordene (ortografi) er lagret i minnet, slik at ordene kan gjenkjennes raskt og uanstrengt. Elever som markerer få rette ordgrenser, kan ha ulike utfordringer. Elever som hovedsakelig bruker en fonologisk strategi, vil bruke lang tid. I tillegg kan de få problemer fordi flere av ordene har en uregelrett stavemåte (for eksempel *det*, *er* osv.). Unøyaktige / for raske lesere vil kunne få mange feil, da oppgaven krever *nøyaktig* ordlesing for å skille mellom meningsfylte ord.

Å stave ord

Hva: Delprøven kartlegger om eleven kan stave ord etter diktat.

Hvordan: Du leser opp en setning. Eleven blir bedt om å stave ett av ordene i setningen, for eksempel: "Anne liker gul saft. Skriv saft." Å stave ord innebærer å finne fram til lydene som et ord er satt sammen av (fonologisk analyse), omkode lydene til bokstaver og utforme bokstavene motorisk. Prøven omfatter ord med både regelrett og uregelrett stavemåte.

Hvorfor: Analyse av et talt ord og omkoding av talelyd til bokstav er en krevende oppgave: Eleven må, i tillegg til å dele ordet inn i talelyder, kunne hente fram (gjenkalle) bokstaven som hører til hver talelyd fra minnet. Problemer med fonologisk analyse kan indikere fonologiske vansker, som igjen kjennetegner mange elever med lese- og skrivevansker. Delprøven gir også informasjon om hvorvidt eleven kan stave noen ord ortografisk (skrive hele ord rett, selv om de har en uregelrett stavemåte).

Utfordringer: Elever som staver ordene feil, kan ha ulike utfordringer. Problemene kan skyldes mangelfull bokstavkunnskap eller at de strever med å analysere seg fram til lydene i talte ord. Noen kan streve med å utforme bokstavene rent motorisk. For å stave ordene med uregelrett stavemåte trenger eleven også noe ortografisk kunnskap (for eksempel ord med stum d).

Å forstå ord – del 1

Hva: Delprøven kartlegger elevens ordforråd gjennom en synonymordprøve basert på ord hentet fra lærebøker på 3. trinn.

Hvordan: Oppgavene er delt i fire: ett oppgaveord og tre svaralternativ. Du leser først oppgaveordet, for eksempel "teste". Deretter leser du de tre svaralternativene: "lese", "spille" og "prøve" og ber elevene om å markere svaralternativet der ordet har samme betydning som "teste".

Hvorfor: Et godt ordforråd er en forutsetning for god forståelse av både talt og skrevet språk. Dersom eleven ikke forstår de meningsbærende ordene i en tekst, vil dette føre til begrensninger i forståelsen. Arbeidet med å styrke elevenes vokabular, inkludert det akademiske vokabularet som gjerne kjennetegner skriftlige fagtekster, bør foregå gjennom hele skoleløpet.

Utfordringer: Elever som markerer feil ord, kan ha ulike utfordringer. Vansker med delprøven kan skyldes at eleven har mangelfulle kunnskaper om ord som lærebøkene på trinnet forutsetter at elever i denne aldersgruppen forstår. Dersom eleven ikke har lyttet til lærerens opplesing, men har prøvd å lese ordene på egen hånd, så kan vanskene skyldes at eleven strever med ord- eller setningslesing (selve leseprosessen).

Å lese er å forstå – del 1

Hva: Delprøven måler om eleven kan lese og forstå en fortelling.

Hvordan: Elevene skal lese en illustrert fortelling og svare på flervalgsspørsmål om det de har lest. Noen av spørsmålene ber elevene finne fram til informasjon som er eksplisitt framstilt i teksten. Andre spørsmål krever at elevene trekke enkle slutninger eller kombinerer informasjon fra ulike deler av teksten. Elevene kan bruke den tiden de trenger.

Hvorfor: Elevene skal kunne lese tekster av ulike typer med sammenheng og forståelse. Skjønnlitterære tekster vil elevene møte både i skolen og i fritidssammenheng. Gjennom skjønnlitterære tekster vil leseren få anledning til å engasjere seg i ulike stemmer, synspunkter, verdier og holdninger.

Utfordringer: Elever som har mange feil på oppgavene, kan ha ulike utfordringer. Problemene kan skyldes svake ordlesingsferdigheter eller problemer med å forstå hva ordene i teksten betyr. Leserens motivasjon for å lese en relativt lang tekst vil være påvirket av interessen for emnet og tidligere erfaringer med denne type tekster.

Å forstå ord – del 2

Hva: Delprøven kartlegger om eleven kan finne fram til hva et ord betyr ved hjelp av konteksten som ordet står i.

Hvordan: Målordene er såkalte flerbetydningsord, eller ord som kan ha to eller flere ulike betydninger. Elevene møter et flerbetydningsord ved at du leser en setning, for eksempel "For et rot". Videre leser du tre setninger der det samme ordet opptrer: "Planten hadde lang rot", "Det var rot på kjøkkenet" og "Åse snublet i en rot". Elevene markerer setningen der målordet har samme betydning som i den første setningen "Det var rot på kjøkkenet". I tillegg til kunnskap om målordet stiller delprøven krav til at eleven forstår setningene.

Hvorfor: Konteksten er viktig for hvordan vi tolker et ord; et ord kan endre betydning alt etter i hvilken sammenheng det brukes. God skriftlig kommunikasjon forutsetter et godt ordforråd. Dersom eleven ikke forstår de meningsbærende ordene i en tekst, vil leseforståelsen kunne bryte sammen.

Utfordringer: Elever som markerer feil setning, kan ha ulike utfordringer. Problemene kan skyldes at eleven har et dårlig ordforråd. Dersom eleven ikke har lyttet til lærerens opplesing, men har prøvd å lese setningene på egen hånd, så kan vanskene skyldes at eleven strever med ord- eller setningslesing (selve leseprosessen).

Å lese er å forstå – del 2

Hva: Delprøven kartlegger om eleven kan lese og forstå sammensatt tekst om et naturfaglig emne.

Hvordan: Eleven skal lese en illustrert faktatekst og svare på flervalgsspørsmål om det de har lest. For å svare på spørsmålene må elevene finne fram til informasjon som er eksplisitt uttrykt i teksten, og kombinere informasjon fra ulike deler av teksten. Elevene kan bruke den tiden de trenger.

Hvorfor: Elevene skal utvikle leseferdigheter som gjør dem i stand til å forstå og lære fag. Når elevene leser for å lære, står ulike former for sakprosa sentralt. Faktatekstene i kartleggingsprøven er typiske læreboktekster, der innholdet fremstilles i et samspill mellom verbal tekst og illustrasjoner.

Utfordringer: Elever som har mange feil på oppgavene, kan ha ulike utfordringer. Tekstene utfordrer elevenes avkodingsferdigheter, da de inneholder enkelte lavfrekvente ord. I tillegg utfordres elevenes ordforståelse. Elever som ikke bruker forståelsesstrategier (som å lese innledning og illustrasjoner/bildetekst), vil kunne komme til kort, da informasjon fra ord og bilder må kombineres når man skal svare på spørsmålene. Elevenes motivasjon eller interesse for emnet vil også kunne påvirke hvor mye innsats de legger ned for å forstå teksten.

Hvordan bruke resultatene som grunnlag for videre læring?

All vurdering som gis elevene underveis i opplæringen, kalles underveisvurdering og skal fremme læring. Alle elever har krav på dette. Prøveresultatene skal sees i sammenheng med annen informasjon om elevene, og som del av underveisvurdering og tilpasset opplæring.

Det er særlig fire prinsipper som er viktige i arbeidet med god underveisvurdering. Disse prinsippene er også sentrale i arbeidet med prøver. Prinsippene er forskningsbaserte og er beskrevet i forskrift til opplæringsloven, kapittel 3.

FIRE PRINSIPPER

Elevenes forutsetninger for å lære kan styrkes dersom elevene

1. forstår hva de skal lære, og hva som er forventet av dem
2. får tilbakemeldinger som forteller dem om kvaliteten på arbeidet eller prestasjonen
3. får råd om hvordan de kan forbedre seg
4. er involvert i eget læringsarbeid ved blant annet å vurdere eget arbeid og egen utvikling

Sentrale poeng som elevene må tenke gjennom er: *Hvilke mål skal jeg oppnå, hvor er jeg i forhold til disse målene, og hvordan skal jeg komme meg dit?*

Elevene skal forstå hva de skal lære, og hva som er forventet av dem

Når du jobber med prøver og vurdering, er det viktig at elevene vet hvorfor de blir vurdert, og hva som forventes av dem. Elevene må vite hvorfor det er viktig å arbeide med lesing som grunnleggende ferdighet. Snakk derfor med elevene om hva som er hensikten med prøven, og hva prøven måler.

Gi tilbakemeldinger og råd om veien videre

Faglige tilbakemeldinger er en sentral del av vurderings- og oppfølgingsarbeidet. Disse skal gi informasjon om hvor eleven står og inneholde råd og veiledning om hvordan elevene kan forbedre seg. Resultatene og informasjon fra prøven kan gi deg et bilde av hva elevene mestrer, og hva de må arbeide videre med. Denne informasjonen bør du se i sammenheng med annen informasjon du har om elevene, og du bør bruke den i dialog med både elever og foreldre.

Involver elevene

Du bør involvere elevene når du gjennomgår prøven. Det å stille elevene spørsmål om hva de tror de har fått til, og hva de bør øve mer på, kan bidra til at de reflekterer over egen mestring. Etter at resultatene er gjennomgått, kan det være nyttig å la elevene være med på å reflektere over svarene sine og planlegge hva de kan gjøre for å forbedre seg. Elevenes egenvurderinger kan gi deg viktig informasjon om hva de synes er vanskelig, og hva de må arbeide mer med. Egenvurdering kan også bidra til at elevene får et mer bevisst forhold til egne leseferdigheter.

HVORDAN SE DE FIRE PRINSIPPENE FOR UNDERVEISVURDERING I SAMMENHENG MED PRØVEGJENNOMFØRINGEN?

- *Hvordan skal jeg forberede elevene på hensikten med prøven?*
- *Hvordan skal jeg bruke resultatene for å kunne gi faglig relevante tilbakemeldinger som fremmer videre læring?*
- *Hvordan skal jeg involvere elevene i det videre arbeidet med resultatene?*
- *Hvordan kan elevene være med og vurdere sitt eget arbeid?*

2 FØR PRØVEN

Før prøvegjennomføringen må du sette deg grundig inn i Instruksjon til gjennomføring. Denne finner du i prøveadministrasjonssystemet (PAS). Noen av delprøvene skal gjennomføres på tid. I instruksjonen oppgis hvor lang tid elevene skal ha til å løse oppgavene på hver enkelt side. Dersom man lar elevene bruke så lang tid de trenger, vil mange av risikoelevne klare å løse oppgavene korrekt. Da vil vi ikke få vite om de bruker uhensiktsmessige strategier. Tidsrammene i instruksjonen må derfor følges nøye.

Informasjon til foreldrene

Foreldrene skal ha informasjon om prøven i forkant av gjennomføringen. Utdanningsdirektoratet har laget *Informasjon om kartleggingsprøver våren 2015* som blir publisert på udir.no. I tillegg bør denne informasjonen legges ut på skolens hjemmeside eller læringsplattform.

Informasjonen til foreldrene er oversatt til samisk (nord-, sør- og lulesamisk) og engelsk og den kan lastes ned som pdf-fil fra Utdanningsdirektoratets nettside. Informasjonen blir publisert i god tid før gjennomføringen av kartleggingsprøvene i lesing og regning.

Informasjon til elevene

Elevene skal få informasjon om kartleggingsprøvene. Bruk god tid på å forklare hva en kartleggingsprøve er, hvorfor de skal ta den, og hva som rent praktisk skal skje og når.

I forkant av prøvegjennomføringen skal ikke elevene øve til prøven. Derimot bør du forklare at prøveheftet har eksempler til hver delprøve. Det er viktig at du gjennomgår disse nøye slik at elevene er helt trygge på hva de skal gjøre under hver av delprøvene og at du som lærer ikke har lov til å hjelpe dem med oppgavene underveis i kartleggingssituasjonen. Kartleggingsprøven skal ikke brukes til øving, heller ikke de gamle prøvene. De nye er en revidering av de gamle og innholdet er derfor gjenkjennbart.

SJEKKLISTE - FØR GJENNOMFØRINGEN

Jeg har

- ✓ satt av god tid til gjennomføringen av prøven
- ✓ satt meg inn i innholdet i denne veiledningen og *Instruksjon til gjennomføring av prøven* på forhånd
- ✓ sørget for at foreldrene er informert om gjennomføringen og videre oppfølging
- ✓ snakket med elevene om at prøven skal være til hjelp for læreren for å gi elevene best mulig opplæring
- ✓ satt av tid i etterkant til å vurdere og følge opp resultatet for den enkelte elev

3 UNDER GJENNOMFØRINGEN

Instruksjon til gjennomføring og vurderingsveiledning, som beskriver hvordan du skal gjennomføre prøven og hvordan du skal rette prøvene, er publisert i prøveadministrasjonssystemet (PAS) (<https://pas.udir.no>).¹ Rektor ved skolen skal gi deg tilgang til PAS.

Du må sette deg grundig inn i *Instruksjon til gjennomføring* i god tid før du gjennomfører kartleggingsprøven med elevene. Under gjennomføringen må du bruke et eget prøvehefte sammen med *Instruksjonen*. Det er din oppgave å sørge for å skape trygghet og en god atmosfære under gjennomføringen. Måten du presenterer oppgavene på, kan ha betydning for hvordan elevene opplever prøvesituasjonen, og for resultatet på prøven. Vær bevisst din rolle som prøveleder, sørg for ro i klasserommet, bruk god, avstemt stemmestyrke og tydelig uttale. Du bør ha god flyt og framdrift i presentasjonen av oppgavene og vurdere underveis hvor lang tid som skal brukes på de delprøvene der tid ikke er oppgitt. Dersom hver delprøve varer for lenge, kan elevene bli utålmodige og urolige.

Observasjon av elevene

Elevenes måte å arbeide på under prøven kan gi nyttig informasjon om deres forhold til lesing. Elever som arbeider sent eller hurtig/overflatisk, kan begge være eksempler på elever som av ulike grunner strever. Det kan også være nyttig å vurdere om eleven arbeider konsentrert eller er urolig ved gjennomføringen av prøven. Selv om du har forberedt gjennomføringen med elevene, kan prøvesituasjonen oppleves uvant.

I *Instruksjon til gjennomføring* av prøven finner du et observasjonsskjema. I dette skjemaet kan du registrere elever som for eksempel er uoppmerksomme, arbeider langsomt eller ber om gjentakelse av instruksjonen.

¹ Du finner dokumentet under Prøvetype «Kartleggingsprøver grunnskolen» og Prøveperiode «Veiledninger 2014» i PAS.

4 ETTER PRØVEN

I denne delen får du informasjon om hvordan du skal følge opp elevene under bekymringsgrensen. Resultatene gir ingen informasjon om de elevene som får til mye på prøven, da prøven ikke inneholder vanskelige oppgaver.

Du må rette prøvene ved å følge vurderingsveiledningen som er publisert sammen med instruksjonen til gjennomføring i PAS. Elevens resultat skal vurderes i lys av bekymringsgrensen på den enkelte delprøven (se side 6). Husk å sette av god tid til vurdering av resultatet!

Oppfølging av elever under bekymringsgrensen

Resultatet fra kartleggingsprøven brukes som utgangspunkt for en samtale med eleven og i planleggingen av den videre oppfølgingen av eleven. Samtalen bør finne sted kort tid etter gjennomføringen for at eleven skal huske mest mulig fra prøvesituasjonen. I samarbeid med eleven kan du sette opp prioriterte læringsmål for videre arbeid med lesing og skriving. Resultatene må også formidles til foreldrene. Godt samarbeid mellom deg som lærer og foreldrene kan bidra til at eleven når læringsmålene som settes. Foreldrene skal føle seg trygge på at eleven blir sett og får god oppfølging så tidlig som mulig. Det er viktig å fokusere på noen få realistiske mål om gangen som kan hjelpe eleven videre i utviklingen av sine leseferdigheter.

Forslag til spørsmål til elever som er under eller like over bekymringsgrensen

- Hvordan synes du det var å ha denne prøven?
- Kan du vise meg en oppgave du synes var morsom?
- Var det noen oppgaver som du ikke forsto hvordan du skulle løse?
- Hvilke oppgaver var vanskelige? Hvilke oppgaver gikk greit?
- Var det ord du ikke forsto?

Videre kartlegging og tiltak

En kartlegging av elevens leseferdigheter gir oss oversikt over ferdigheter vi trenger å vite noe om for å hjelpe eleven videre. Samtidig må en kartleggingsprøve alltid være et supplement til lærerens egne vurderinger av eleven: Observasjon, vurdering og tiltak må gå hånd i hånd.

Elevens resultat på kartleggingsprøven viser hva eleven kan uten hjelp på et bestemt tidspunkt. Ved å bruke kartleggingsprøven **dynamisk**, i samspill med eleven, kan du få informasjon om hvilke strategier eleven bruker, elevens arbeidstempo, motivasjon og potensial for læring. Fokuset rettes mot *hva som kan hjelpe eleven videre*, slik at videre undervisning blir best mulig tilpasset eleven.

Med utgangspunkt i en delprøve der eleven skårer under eller like over bekymringsgrensen, kan du observere *hvordan* eleven løser oppgaven alene. Deretter må du finne ut hvilken og hvor mye støtte eleven trenger for å mestre oppgaven. Det er derfor viktig å forstå hvilke utfordringer den enkelte oppgaven kan innebære (se beskrivelse av delprøver foran). Ved å holde denne informasjonen sammen med tilbakemeldinger fra eleven mens han/hun løser oppgaven, kan tiltakene som er skissert under, hjelpe deg med å tilpasse opplæringen til elevens behov.

Merk at *bekymringsgrensene ikke kan brukes ved dynamisk kartlegging*, da disse er basert på at elevene arbeider på egen hånd, i henhold til standardisert instruksjon.

Tiltakene skissert under bør alltid brukes i meningsfylte sammenhenger og ha fokus på forståelse. Bokstaver og bokstavsekvenser som eleven har trent på, bør så raskt som mulig brukes i hele ord. Enkeltord som eleven har trent på, bør raskt brukes i setninger. Elevene skal lese og skrive for å oppleve, lære fag og for å uttrykke seg, ikke bare for å drille tekniske ferdigheter. Ved å bruke meningsfylte tekster i stedet for løsrevne ord vil elevene lete etter mening når de leser. Ord forandrer mening alt etter hvilken kontekst de opptrer i. På samme måte skal elevene skrive for å fortelle, ikke bare for å øve på rettskriving.

Dersom eleven har svake ordlesingsferdigheter, kan det være aktuelt å bruke kartleggingsprøven i lesing for 2. eller 1. trinn som utgangspunkt for videre kartlegging.

I noen av delprøvene inngår flere ferdigheter. Det er viktig å kartlegge hvilke av disse ferdighetene eleven strever med, for at oppfølgingen av eleven skal bli mest mulig målrettet. Dersom eleven er under bekymringsgrensen på mange delprøver, vil det også være naturlig å sjekke syn og hørsel.

Videre kartlegging og tiltak er beskrevet med utgangspunkt i den enkelte delprøve. For hver delprøve er teksten delt inn i **vurdering** og **tiltak**. Punktene under **vurdering** synliggjør hva du bør kartlegge videre dersom eleven skårer under eller like over bekymringsgrensen på delprøven. Eksemplene på **tiltak** synliggjør hvordan du kan komme i gang med å hjelpe eleven videre. Det er ikke nødvendig å iverksette tiltak som er beskrevet under et vurderingspunkt som eleven mestrer.

Å lese ord

Vurder

hvor mange ordkjeder eleven har prøvd seg på, og hvor mange som er løst korrekt. Elever som har prøvd seg på mange ordkjeder og fått mange feil, leser gjerne raskt og unøyaktig (har ikke ortografisk kunnskap). Elever som har prøvd seg på få ordkjeder og fått få feil, arbeider langsomt, gjerne fonologisk.

Vurder

om eleven lyderer alle ord (leser fonologisk).

Tiltak

- Bevisstgjør eleven på at det er ulike måter å lese på. Man kan trekke sammen bokstavlydene til ord – eller man kan gjenkjenne et ord fordi man har lest det mange ganger før.
- Arbeid mot ortografisk ordlesing, som innebærer at eleven forsøker å se hvilket ord bokstavene forestiller før han/hun leser ordet høyt. Eleven skal også tenke på hva ordet betyr, og hvordan det uttales. Bruk korte, regelrette ord, for eksempel se, vi, du osv. Arbeid med enkle tekster som inneholder disse ordene. Ordene bør gjentas i flere setninger. Dersom eleven ikke klarer å lese ordet, leser du, og eleven gjentar (slik at eleven opplever mestring). Les ordet fonologisk til slutt for å sjekke at det ble lest rett første gangen.
- Øv på å lese uregelrette ord ortografisk, for eksempel ord med -ng, -nk, diftonger osv.
- Øv på høfrekvente uregelrette ord, og arbeid med dem i setninger: *det, jeg, oss, hos, de* osv.
- Vis eleven at mange bokstavmønstre er de samme i mange ord. For eksempel begynnelsen på ord (**forstavelser**): *u-*, *for-*, *an-*, *be-*, endelser: *-er*, *-ene*, *-te*, og sammensetninger av lyder som forekommer ofte: *le*, *el*, *ma* osv. På denne måten vil eleven lære å kjenne igjen deler av ord og dermed avkode sikrere.

Vurder

om eleven gjetter eller bruker en usikker fonologisk strategi.

Tiltak

- Arbeid med sikker fonologisk avkodning. Hver bokstav i det skrevne ordet må omkodes til en bokstavlyd før lydene trekkes sammen til et ord. Dette krever at eleven har automatisert forbindelsene mellom bokstaver og bokstavlyder.
- Synliggjør at bare én bokstav som er forskjellig i to ord, medfører at ordene har ulik betydning, slik at eleven kan forstå viktigheten av å lese nøyaktig. For eksempel "Her er bilen *din*" og "Her er bilen *min*". Øv på å lese nøyaktig.
- La elevene lese mye. Elevene trenger mye lesetid for å automatisere ordlesingsferdighetene.

Vurder

om eleven kan trekke bokstavlyder sammen til ord.

Tiltak

- Arbeid med å trekke bokstavlyder sammen ved å bruke bokstavbrikker. Fokuser på rimord som bil, mil, sil, pil. For eksempel: Si tydelig ordet /s i l /, og legg bokstavbrikkene til ordet. Eleven imiterer deg og "synger sammen" lydene mens han/hun trekker fingeren langs bokstavbrikkene. Begynn med trelydsord (konsonant-vokal-konsonant) som er lydrette.
- Øk vanskegraden til rimord med fire bokstaver, for eksempel bake, kake, hake. Lær eleven å lese ved å dele opp ordene i mindre deler. Bli kjent med stavelsene ved å klappe rytmen: ba-ke. Arbeid etter hvert med ord med konsonantopphopinger.

Vurder

om eleven har sikker kunnskap om alle bokstavene: kan koble alle bokstaver til bokstavlyder og motsatt på en rask og effektiv måte.

Tiltak

- Tren på de bokstavene som eleven eventuelt strever med, og de korresponderende bokstavlydene. Snakk om lyden, hvor i munnen den lages og hvordan bokstaven som hører til bokstavlyden, ser ut. Bruk bokstavene i meningsfulle sammenhenger, som ved å lese og skrive enkle ord og setninger som inneholder de aktuelle bokstavene.
- Vær spesielt oppmerksom på ord der én bokstavlyd skrives med flere bokstaver (for eksempel tenke og seng), og diftonger som kan være utfordrende for mange elever.
- Bruk av PC til å skrive bokstaver og ord kan være nyttig og motiverende i arbeidet med elevens bokstavkunnskap. Skrivning på tastatur med lyd støtte gir mulighet for mange repetisjoner av bokstav-lyd-korrespondansen.

Å stave ord

Vurder

om eleven staver alle ord fonologisk, eller noen ord ortografisk (staver hele ord rett, selv om de har en uregelrett stavemåte).

Tiltak

- Arbeid mot ortografisk staving. Ta utgangspunkt i større ortografiske enheter enn enkeltbokstaver.
- Bevisstgjør eleven på at ikke alle ord staves slik det høres ut: for eksempel "og" og "jeg". Bokstavlyder som skrives ved hjelp av to eller tre bokstaver, for eksempel /kj/, /skj/ og /ng/, er spesielt utfordrende for mange elever. Samle ord i ordfamilier: alle kj-ord i én kolonne, alle ng-ord i en annen kolonne osv.
- Øv på høyfrekvente ord, og arbeid med dem i setninger: *det, jeg, oss, hos, de* osv.

Vurder

om eleven kan analysere seg fram til enkeltlyder i talte ord (fonologisk analyse) og stave ordet lyd for lyd. Vær spesielt oppmerksom på ord med bokstavlyder som skrives med flere bokstaver (for eksempel -nk, -ng), og diftonger som kan være utfordrende å stave for mange elever.

Tiltak

- Legg fram et bilde av en seng. Vis eleven at ordet er satt sammen av tre bokstavlyder: /s/ /e/ /ng/ ved å tegne tre streker under bildet: _ _ _. Eleven peker og sier hvilken lyd som skal plasseres på den tomme plassen. Skriv deretter bokstavene på rett plass.
- Spill Scrabble Junior med få bokstavbrikker. Hvilke ord kan eleven skrive med disse brikkene?

Vurder

om eleven har sikker kunnskap om alle bokstavene.

Tiltak

- Se tiltak under *Å lese ord*.

Vurder

om eleven mestrer å utforme skriftlig de bokstavene han/hun eventuelt strever med.

Tiltak

- Tren på de bokstavene som eleven eventuelt strever med, ved å spore bokstaver som er stippet på papir, samtidig som bokstavlyden uttales. Du kan om nødvendig støtte elevens hånd ved utføringen. Si bokstavlyden samtidig. Det er viktig med mange gjentakelser og muligheter for eleven til å skrive og forme bokstaven samtidig som bokstavlyden uttales.

Å forstå ord

Vurder

elevens begrepsforståelse og bakgrunnskunnskap.

Tiltak

- Arbeid systematisk med å styrke elevenes ordforråd. Bruk for eksempel ord fra tekster eleven møter på 3. trinn, eller fra emner som eleven er opptatt av.
- Rett fokus både mot ordets *form* (vokaler/konsonanter, stavelser, bøyingsmønstre, ord-i-ord osv.) og *innhold*.
- Benytt tankekart både for å kartlegge elevenes kjennskap til ordene, og som et redskap for å utvide elevenes semantiske nettverk/assosiasjoner omkring ord ved hjelp av tekst, symboler, bilder og illustrasjoner.
- Finn synonymer, antonymer og ord som ofte opptrer sammen med ordet du vil fokusere på.

- La elevene møte ord i varierte settinger, og legg til rette for at de får mange muligheter til å ta nye ord i bruk ved å lage egne setninger.
- Det vil være gunstig å ha et eksplisitt fokus på ordforståelse i undervisningen. Bruk tid til å arbeide med ord og begreper, og bevisstgjør elevene på å utforske ulike betydninger av ord og ulike måter et ord kan brukes på.
- Lær eleven å stoppe opp, tenke over og spørre om forklaring på ord de ikke forstår.

Å lese er å forstå

Vurder

elevens bruk av lesestrategier og evne til å overvåke sin egen lesing.

Tiltak

- Vis elevene ulike lesestrategier, og gi elevene mange anledninger til å ta i bruk strategiene. Arbeidet med lesestrategier må være en integrert del av arbeidet med tekster og fag. Målet er at elevene gradvis vil ta i bruk effektive lesestrategier uten å bli eksplisitt oppfordret til det.
- Vis hvordan man kan lese på forskjellige måter, avhengig av teksttype og formål.

Før lesing:

Måltrett lesingen: *Hvorfor skal du lese denne teksten? Er det for å kose deg / for underholdning, eller skal du lese for å finne svar på bestemte spørsmål? Hvordan vil du lese dette? Raskt for å finne bestemte opplysninger, eller grundig for å lære noe nytt?*

Forutsi innholdet i teksten: *Se på brannbilen utenpå boken. Hva tror du at denne teksten kommer til å handle om? Les nøye og reflekter over tittel, illustrasjoner og overskrifter. Å samtale om erfaringer som eleven har hatt med det han eller hun skal lese om, kan øke elevens motivasjon for lesing. Hva kan du om dette fra før? Skriv gjerne et tankekart eller tegn.*

Under lesing:

Sikker ordlesing: *Kan du lese og forstå hvert enkelt ord i teksten? Les teksten på nytt slik at du får med deg innholdet i setninger og avsnitt. Stopp opp og tenk gjennom om noe er vanskelig å forstå, både ord og avsnitt. Handler teksten om det du trodde før du begynte å lese? Hvis ikke, hva handler dette egentlig om?*

Etter lesing:

Oppsummer innholdet i teksten: *Hva handlet teksten om? Lag tankekart, tegn, skriv eller snakk om innholdet. Hva kan du om emnet nå som du ikke kunne fra før?*

Trekk slutninger: *Er det alltid slik at katter vil fange fugler?*

Relater til egne erfaringer: *Har du sett en katt som sitter høyt oppe i et tre?*

Gjett fortsettelsen på teksten: *Hvordan tror du det gikk med katten etter at den ble reddet ned fra treet?*

Reflekter over egen forståelse: I teksten står det at Per hørte sirener. Hvorfor tror du at brannbilen kom? Kan du finne det ut ved å se på bildene? Hva tror du kan ha skjedd? La elevene arbeide i små grupper for å få anledning til å prøve ut læringsstrategier og snakke med medelever om hva de har lest, og hva de undrer seg over etter å ha lest en tekst. La også elevene fortelle hverandre hva de har lært, og hva de har gjort for å lære. (Elevene må oppleve at de forstår bedre når de bruker ulike lesestrategier, dersom de skal ta dem i bruk uten å bli eksplisitt oppfordret til det.)

Vurder

elevens begrepsforståelse og bakgrunnskunnskap.

Tiltak

- Se tiltak under Å forstå ord.

Vurder

om eleven strever med ordlesing og hvilken strategi eleven i så fall bruker for å lese ord:

Vurder

om eleven lyderer alle ord.

Tiltak

- Se tiltak under Å lese ord.

Vurder

om eleven gjetter eller bruker en usikker fonologisk strategi.

Tiltak

- Se tiltak under Å lese ord.

Vurder

om eleven kan trekke bokstavlyder sammen til ord.

Tiltak

- Se tiltak under Å lese ord.

Vurder

om eleven har sikker bokstavkunnskap.

Tiltak

- Se tiltak under Å lese ord.

SJEKKLISTE - ETTER PRØVEN

Jeg skal

- ✓ se nærmere på resultatene til elever som skårer under eller like over bekymringsgrensen
- ✓ vurdere hva de klarer/ikke klarer på de enkelte oppgavene
- ✓ vurdere om de ble ferdige innen tidsfristen på de prøvene som hadde tidsgrense
- ✓ se resultatene i sammenheng med annen informasjon om eleven, blant annet observasjoner gjort under prøven
- ✓ sørge for at elevene og foreldrene til elever som trenger ekstra oppfølging, får tilbakemelding om resultatene og informasjon om videre oppfølging

Oppfølging av resultatene i lærerteamet

Siden de grunnleggende ferdighetene er integrert i kompetansemålene til fagene er oppfølgingen av prøven i lesing viktig for alle lærerne på trinnet. Når lærerne oppsummerer resultatene av prøven i fellesskap, får de oversikt både over hva elevene mestrer, og hva som bør arbeides mer med i de ulike fagene. Dette er særlig viktig for de elevene som resultatmessig havner under eller like over bekymringsgrensen. Se spesielt «Oppfølging av den enkelte elev» for denne elevgruppen.

Når skolen analyserer prøveresultatene, er det viktig å ta hensyn til lokale forhold, blant annet lokalt læreplanarbeid, satsingsområder eller kjennetegn ved det enkelte årskullet eller den enkelte elevgruppen. Resultatene må også vurderes ut fra det generelle inntrykket av elevenes ferdigheter, motivasjon og arbeidsinnsats.

Spørsmål til refleksjon og diskusjon

- ✓ Er resultatet som forventet?
- ✓ Ser vi mønstre/tendenser i resultatene for vår skole?
- ✓ Har vi annen informasjon som bekrefter eller avkrefter resultatene fra kartleggingsprøven?
- ✓ Viser resultatene fra kartleggingsprøven at det er behov for ytterligere kartlegging?
- ✓ Hvilke konsekvenser får resultatene for skolens videre praksis?
- ✓ Hva kan vi gjøre for å forbedre de resultatene vi ikke er fornøyde med?
- ✓ Hvilke tiltak kan vi iverksette overfor elever under og like over bekymringsgrensen?

Skoleleders ansvar

For deg som lærer kan det være nyttig å se hva skoleleder har ansvar for før, under og etter gjennomføringen.

Skolelederen skal:

FØR	UNDER	ETTER
------------	--------------	--------------

<ul style="list-style-type: none"> - ha lest <i>Retningslinjer for gjennomføring</i> og gjort seg kjent med veiledningene til lærerne - sørge for at lærerne på skolen kjenner innholdet i lærerveiledningene - sørge for at gjennomføringen av kartleggingsprøver på skolen er i tråd med de retningslinjene som er gitt i <i>Retningslinjer for gjennomføring</i> - holde seg oppdatert på «viktige meldinger» på www.udir.no - sørge for at foreldrene er informert om gjennomføringen - være tilgjengelig for lærerne når de trenger hjelp og støtte til å forberede gjennomføringen - sørge for at skolen har mottatt pakker med prøvehefter, og sjekke at antall og målform stemmer 	<ul style="list-style-type: none"> - støtte lærerne under gjennomføringen av prøvene 	<ul style="list-style-type: none"> - følge opp resultatene på skolenivå i det lokale utviklingsarbeidet - legge til rette for at lærerne følger opp elever som kommer under bekymringsgrensen - sørge for at foreldrene til de elevene som kommer under bekymringsgrensen, får tilbakemelding om resultatene og informasjon om videre tiltak, og at dette ses i sammenheng med annen relevant vurderingsinformasjon som læreren har fra før
---	---	--

Tips til informasjon og aktuelle ressurser

OM GRUNNLEGGENDE FERDIGHETER I LESING	
Hva skal elevene kunne av grunnleggende ferdigheter?	Læreplanverket for Kunnskapsløftet www.udir.no/lareplaner/kunnskapsloftet/

Hva er grunnleggende ferdigheter i lesing, og hvordan utvikles de?	Rammeverk for grunnleggende ferdigheter www.udir.no/Lareplaner/Forsok-og-pagaende-arbeid/Lareplangrupper/Rammeverk-for-grunnleggende-ferdigheter/
Hvor kan jeg finne flere ressurser og materiell til videre oppfølging av elever?	www.lesesenteret.no

OM PRØVEN OG VURDERING	
Hvor finner jeg mer informasjon om vurdering og prøver?	Vurdering på www.udir.no
Hva er skoleleders oppgaver med kartleggingsprøver?	Les <i>Retningslinjer for gjennomføring av kartleggingsprøver</i> som er publisert på www.udir.no
Hvor finner jeg Instruksjon til gjennomføring av kartleggingsprøver?	Prøveadministrasjonssystemet (PAS) https://pas.udir.no
Hvor kan jeg lese mer om vurdering for læring?	Vurdering for læring på www.udir.no/vfl

Schweigaards gate 15
Postboks 9359 Grønland
0135 OSLO
Telefon 23 30 12 00
utdanningsdirektoratet.no